

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/10/54-58>

Həcər Hüseynova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Filologiya elmləri doktoru
Bakı, Azərbaycan
<https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>
hacerhuseynova@mail.ru

I Türkoloji Qurultay və Bəkir Çobanzadə

Xülasə

Bu məqalədə 1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş I Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyəti və görkəmli türkoloq alim Bəkir Çobanzadənin həmin qurultaydakı rolu tədqiq olunur. Qurultay türk xalqlarının elmi, dilçilik və mədəni integrasiyası üçün mühüm hadisə olmuşdur. Bəkir Çobanzadə qurultayda türk dillərinin qrammatik quruluşu, orfoqrafiya problemləri, vahid əlifba məsələsi və terminologiyanın unifikasiyası ilə bağlı vacib çıxışlar etmişdir. Onun dilçilik baxışları türk dillərinin müqayisəli tədqiqinə əsaslanır və milli dil şüurunun formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Məqalədə həmçinin Çobanzadənin türk dünyasında elmi nüfuzu və qurultayın türkologiyanın inkişafına verdiyi töhfələrə diqqət yetirilmişdir. Qurultayda sovet məkanında yaşayan türkdilli xalqların tanınmış alimləri, ziyalıları və dilçiləri iştirak edirdilər. Onlardan biri də görkəmli azərbaycanlı alim, professor Bəkir Çobanzadə idi. I Türkoloji Qurultay təkcə sovet türkologiyası tarixində deyil, ümumilikdə türk dünyasının dil və mədəniyyət tarixində mühüm hadisə idi. Bu mötəbər elmi forumda Bəkir Çobanzadənin rolu və xidmətləri öz aktuallığını bu gün də qoruyur. Onun elmi irsi, dil siyasəti və türk dillərinin inkişafı istiqamətində atdığı addımlar türkoloji fikrin inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. 2026-cı ildə Azərbaycanda Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı həmin böyük tarixi hadisənin türk xalqlarının gələcək inkişafında uğurlu, tarixi bir addım olduğunu vurğulamağa yönəldilmişdir.

Açar sözlər: *Türkoloji Qurultay, Bəkir Çobanzadə, türk dilləri, dilçilik, vahid əlifba, türkologiya, tarix*

Hajar Huseynova
Azerbaijan State Pedagogical University
Doctor of philological sciences
Baku, Azerbaijan
<https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>
hacerhuseynova@mail.ru

The First Turkological Congress and Bekir Chobanzade

Abstract

This article explores the historical significance of the First Turkological Congress held in Baku in 1926 and the prominent role of the distinguished Turkologist Bekir Chobanzade in that event. The congress was a major step in fostering scientific and cultural unity among Turkic peoples. Chobanzade delivered important speeches which were addressing issues such as the grammatical structure of Turkic languages, orthographic reforms, a unified alphabet and terminology standards. His linguistic perspective relied on comparative-historical analysis and played a vital role in shaping national language consciousness. The article also highlights Chobanzade's academic authority within the Turkic world and the congress's contribution to the development of Turkology as a scientific

discipline. The congress was attended by well-known scientists, intellectuals and linguists of the Turkic-speaking peoples living in the Soviet space. One of them was the prominent Azerbaijani scientist, professor Bekir Chobanzadeh. The First Turkological Congress was an important event not only in the history of Soviet Turkology, but also in the history of language and culture of the Turkic world in general. The role and services of Bekir Chobanzadeh in this prestigious scientific forum remain relevant today. His scientific heritage, language policy and the steps he took towards the development of Turkic languages constitute an important stage in the development of Turkological thought. The Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the holding of the 100th anniversary of the First Turkological Congress in Azerbaijan in 2026 is aimed at emphasizing that this great historical event was a successful, historic step in the future development of the Turkic peoples.

Key words: *Turkological Congress, Bekir Chobanzade, Turkic languages, linguistics, unified alphabet, Turkology, history*

Giriş

XX əsrin əvvəlləri türk xalqlarının milli oyanışı, mədəni dirçəlişi və elmi əməkdaşlıq təşəbbüslərinin yüksəliş dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu baxımdan, 1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş I Türkoloji Qurultay türkdilli xalqların dil, mədəniyyət və elm sahəsində birgə gələcəyini müzakirə etdikləri ilk genişmiqyaslı beynəlxalq toplantı olmuşdur. Qurultay yalnız bir elmi hadisə deyil, həm də türk dünyasının mədəni-intelektual həmrəylik səviyyəsinin bariz nümunəsi idi.

(https://az.wikipedia.org/wiki/Birinci_T%C3%BCrkoloji_Qurultay)

Çar Rusiyası dönəmində türkdilli xalqların dili, mədəniyyəti və maarifi uzun müddət təzyiqlərə məruz qalmış, türkologiya isə, əsasən, Avropa mərkəzlərində, Rusiyada və Osmanlıda inkişaf etmişdi. 1917-ci il oktyabr inqilabından sonra SSRİ ərazisində yaşayan türklər üçün nisbi imkanlar yaransa da, bu imkanların uzunmüddətli və sistemli şəkildə reallaşması üçün vahid elmi platformalara ehtiyac duyulurdu. Məhz bu ehtiyac nəticəsində I Türkoloji Qurultay təşkil olundu (Baytursun, 1926, s.28).

Tədqiqat

Qurultayın keçirilmə məqsədi və tarixi əhəmiyyəti. 1926-cı ilin fevral ayında Bakıda baş tutan I Türkoloji qurultay türk dünyası üçün elmi, mədəni və ideoloji baxımından olduqca əhəmiyyətli hadisə idi. Bu qurultay türk xalqları arasında dil birliyinin yaradılması, ortaq yazı sisteminə keçid və türk dillərinin elmi səviyyədə öyrənilməsi istiqamətində ilk addımlardan biri oldu.

I Türkoloji Qurultay 26 fevral – 6 mart 1926-cı il tarixlərində Bakı şəhərində baş tutdu. Qurultayın əsas məqsədi Sovet İttifaqında yaşayan türk xalqlarının ortaq əlifba məsələsini müzakirə etmək, eləcə də türk dillərinin təsnifatı, orfoqrafiyası və qrammatikası ilə bağlı elmi mövqeləri ortaya qoymaq idi.

(M.F.Köprülüzadə, Ə.Hüseynzadə, S.Mümtaz)

Qurultayda 100-dən artıq nümayəndə iştirak etmişdi və onların sırasında türk dillərinin aparıcı tədqiqatçıları da yer alırdı (Dehqan, 2013, s.56). Qurultayın keçirilməsində əsas məqsəd nə idi?

1. Türkdilli xalqların dilinin ortaq istiqamətdə inkişaf etdirilməsi;
2. Əlifba islahatı və latın qrafikasına keçidin müzakirəsi;
3. Türk xalqları arasında elmi əlaqələrin qurulması və möhkəmləndirilməsi;
4. Ortaq terminoloji baza və linqvistik standartların yaradılması və s.

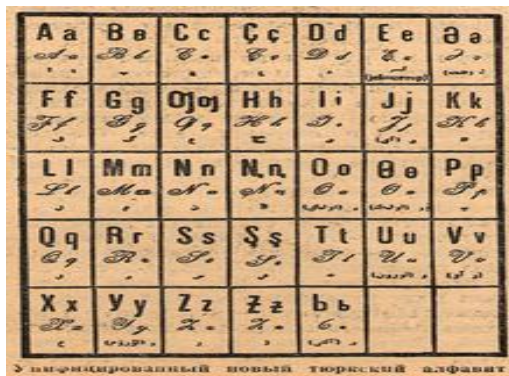
Sözsüz ki, türk xalqları, türk dövlətləri üçün ortaq layihələrin həyata keçirilməsi planlaşdırıldığı üçün bu məclisdə həmin xalqların nümayəndələrinin iştirakı vacib idi.

Məlum olduğu kimi, qurultayda müxtəlif ölkə və bölgələrdən – Azərbaycan, Türkiyə, Türkmənistan, Qazaxıstan, Özbəkistan, Tatarıstan, Krım, Sibir, Dağıstan və s. türk regionlarından 100-dən artıq alim və nümayəndə iştirak etmişdir. Onların sırasında tanınmış türkologlar, dilçi alimlər, ziyalılar və maarifçilər var idi. Bəkir Çobanzadə, Əhməd Baytursun, Səməd Ağamalıoğlu, Hüseyn Cavid kimi simalar bu qurultayın ideya daşıyıcıları olmuşlar.

Qurultayda ən çox müzakirə olunan məsələlərdən biri latın qrafikasına keçid idi. Bu keçid bir tərəfdən elmin və maarifin inkişafı üçün vacib sayılırdı, digər tərəfdən isə türk xalqları arasında ortaq kommunikasiya platforması yaradacağı düşünülürdü. Müzakirələr nəticəsində latın əlifbası əsasında ortaq türk əlifbasının yaradılması da qərara alındı (Əliyev, 2006).

Bu qurultay təkcə dilçilik sahəsində deyil, etnoqrafiya, folklor, ədəbiyyat və mədəni irsin tədqiqi baxımından da böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Qurultay türkologiyasının yeni mərhələsini – milli əsaslı, lakin beynəlmiləl dəyərlərə əsaslanan yanaşma modelini ortaya qoydu. Elmlə ideologiyanın çarpazlaşdığı bu dövrdə qurultay həm sovet rəhbərliyi tərəfindən nəzarət edilən, həm də ziyalılar tərəfindən həyata keçirilən ikili xarakter daşıyırdı (Zeynalov, 2011). Qurultaydan sonra bir sıra mühüm hadisələr baş verdi:

- Bir sıra türkdilli respublikalarda latın qrafikalı əlifbaya keçid sürətləndi.

Latın qrafikalı ilk türk əlifbası

- Türk dillərinin təsnifatı və elmi əsaslandırılması istiqamətində ilk sistemli yanaşmalar ortaya çıxdı.

- Türkologiya sahəsində beynəlmiləl elmi əməkdaşlıq genişləndi.

- Bir çox türkoloq alimlər üçün bu qurultay elmi mövqelərinin gücləndirilməsi baxımından mühüm platforma oldu.

Qurultay iştirakçılarının sonrakı fəaliyyəti fəciəvi olmuşdur. Onun işində iştirak edən 100-dən artıq iştirakçı sonradan pantürkizmdə ittiham edilərək represiyaya uğramışdır. Əksər alim və mütəfəkkirlər həbs və fiziki məhvlə üzləşdilər. Qurultayın mühüm nəticəsi olan türk xalqlarının latın qrafikalı əlifbayə keçidi isə 1939-cu ildə ləğv edilmiş və Sovet Birliyi ərazisində yaşayan türk xalqları üçün kütləvi olaraq kiril əlifbalı yazı tətbiq edilmişdir (Tahirzadə, 2002, s.89).

Təəssüf ki, 1930-cu illərin repressiya siyasəti bu elmi yüksəlişin qarşısını aldı. Qurultayda iştirak edən bir çox alim, o cümlədən Bəkir Çobanzadə, Əhməd Baytursun, Hüseyn Cavid və başqaları repressiyaya məruz qaldılar, türkologiya isə ideoloji təzyiqlər altında inkişaf etməyə məcbur edildi. Elə ümumi şəkildə deyə bilərik ki, türkologiya özü repressiyaya məruz qaldı. Lakin görkəmli türkoloqlarımızın I Qurultayda qoyduqları elmi və milli əsaslar bu gün də müasir türkologiyanın bünövrəsini təşkil edir.

Qurultayda adlarını yuxarıda qeyd etdiyimiz alimlər və digər 100-ə qədər türkoloq iştirak etmiş, türk dillərinin müxtəlif istiqamətlərində məruzələr etmişdilər. onlardan biri də Bəkir Çobanzadə olmuşdur (Quliyev, 1990, s. 36).

Bəkir Çobanzadənin I Türkoloji Qurultayda xidmətləri. 1926-cı ilin fevral ayında Bakıda keçirilən I Türkoloji Qurultay türk dünyasının elmi və mədəni həyatında dönüş nöqtəsi oldu. Bu mötəbər tədbir türk dillərinin elmi əsaslarla öyrənilməsi və ortaq bir yazı sistemi yaradılması istiqamətində ilk ciddi addım idi. Qurultayda iştirak edən ziyalılar arasında Azərbaycanın görkəmli türkoloqu, professor Bəkir Çobanzadə mühüm rol oynamışdır. O, həm təşkilati, həm elmi, həm də ideoloji baxımdan qurultaya böyük töhfələr vermişdir.

Qurultayda sovet məkanında yaşayan türkdilli xalqların tanınmış alimləri, ziyalıları və dilçiləri iştirak edirdilər. Onlardan biri də görkəmli alim, professor Bəkir Çobanzadə idi.

Tarixi əhəmiyyətli I Türkoloji qurultayda Bəkir Çobanzadənin müxtəlif istiqamətli çıxış və təklifləri olmuşdur.

Həmin istiqamətlərə aşağıdakıları nümunə göstərə bilərik:

Orfoqrafiya və terminologiya məsələləri. Çobanzadə qurultayda dil islahatları, terminologiyanın standartlaşdırılması və latın qrafikasına keçid məsələlərində elmi əsaslandırmaqlar vermişdir. O, türkdilli xalqlar arasında dil birliyinin yaradılması üçün vahid əlifbanın vacibliyini vurğulayırdı. Onun çıxışları, əsasən, qrammatik meyarların elmi sistemləşdirilməsinə yönəlmişdi. “Dilimizin gələcəyini təmin etmək üçün onun əsaslarını möhkəmləndirmək, elmi prinsiplərlə təhlil etmək və ortaq terminoloji sistem qurmaq mütləqdir”, – Bəkir Çobanzadə (Sultanov, 2010. s.106).

Latın qrafikasına keçid təşəbbüsləri. Qurultayın əsas gündəm məsələlərindən biri latın qrafikasına keçid idi. Bəkir Çobanzadə bu təşəbbüsü qətiyyətlə dəstəkləmiş, latın qrafikasının türk dillərinin fonetik strukturlarına daha uyğun olduğunu vurğulamışdır. O, bu dəyişikliyin təhsildə, mətbuatda və elmdə dilin inkişafına xidmət edəcəyini elmi dəlillərlə əsaslandırır.

Elmi çıxışlar və təqdimatlar. Çobanzadə qurultayda “Türk dillərinin təsnifatı və dil qohumluğu” mövzusunda da məruzə ilə çıxış etmişdir. O, türkdilli xalqların dilləri arasında oxşar və fərqli cəhətləri elmi cəhətdən təhlil etmiş, bu dillərin ümumtürk dili kontekstində öyrənilməsinin zəruriliyini önə çəkmişdir. Onun təqdimatları qurultay iştirakçıları tərəfindən böyük maraqla qarşılanmış və elmi müzakirələrin əsas istiqamətlərindən birinə çevrilmişdir (Mahmudov, 2014, s. 49).

Qurultayda qəbul olunan qərarlarda Çobanzadənin rolu. Qurultayın yekun qərarlarında, xüsusilə latın qrafikasına keçidlə bağlı qətnamədə Bəkir Çobanzadənin elmi yanaşmalarının əhəmiyyəti aydın görünməkdədir. Qurultay nəticəsində SSRİ məkanında yaşayan türkdilli xalqların bir çoxu mərhələli

şəkildə latın əlifbasına keçməyə başlamışdı və bu prosesdə Çobanzadənin nəzəri və praktik töhfəsi danılmazdır (I Türkoloji Qurultayın Materialları, 1926, s.132).

Tarixi I Türkoloji Qurultay yalnız bir elmi simpozium deyil, türk xalqlarının ortaq gələcəyinə dair mühüm strateji sənəd kimi qiymətləndirilməlidir. Qurultayda səsləndirilən ideyalar, qəbul olunan qərarlar və elmi nəticələr türkologiyanın müstəqil elmi sistem kimi formalaşmasına və milli-mədəni identikliyin qorunmasına xidmət etmişdir (Perviy Vsesoyuzniy tyurkoloqiçeskiy syezd, 1926, s. 68).

1926-cı ildə keçirilmiş I Türkoloji Qurultay təkcə sovet türkologiyası tarixində deyil, ümumilikdə türk dünyasının dil və mədəniyyət tarixində mühüm hadisə idi. Bu mötəbər elmi forumda Bəkir Çobanzadənin rolu və xidmətləri öz aktuallığını bu gün də qoruyur (İmanov, 1927, s.14). Onun elmi irsi, dil siyasəti və türk dillərinin inkişafı istiqamətində atdığı addımlar türkoloji fikrin inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. I Bakı Türkoloji Qurultayının işıqlı və gələcəyə yönələn ideyaları bu gün də yaşayır və həyata keçir (Nağısoylu, 2016).

Ədəbiyyat

1. Baytursun,Ə. (1926). Qurultay çıxışları. Türkologiya Arxivi.
2. Dehqan,M. (2013). "Bəkir Çobanzadənin türkologiyadakı rolu", Türk Dünyası Araşdırmaları, №1, s. 45–58.
3. Əliyev, A. (2026). Azərbaycan türkologiyasının inkişaf yolları. Elm.
4. Zeynalov,Q. (2011). Bəkir Çobanzadə və türkoloji irs. Şərq-Qərb.
5. Tahirzadə, Ə. (2002). *Salman Mümtaz (Tərcümeyi-hal oçerki)*. Kür.
6. Quliyev, M. (1990). Bəkir Çobanzadə və türkoloji düşüncə. Maarif.
7. Sultanov, H. (2010). Türkoloji görüşlər və Çobanzadə. Nurlan.
8. Mahmudov, N. (2014). Türkoloji Qurultaylar və milli oyanış. Elm və Təhsil.
9. I Türkoloji Qurultayın Materialları. (1926). Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.
10. Stenoqrafiçeskiy otçet. (1926). Perviy Vsesoyuzniy tyurkoloqiçeskiy syezd. 26 fevralya – 5 marta 1926 q. Bakı: Bakinskiy raboçiy.
11. İmanov, H. (1927). Birinci Türkoloji Qurultay, 7 noyabr "Yeni yol" qəzetinə əlavə.
12. https://az.wikipedia.org/wiki/Birinci_T%C3%BCrkoloji_Qurultay
13. Nağısoylu, M. (2016). I Türkoloji qurultay-tarixə düşmüş əlamətdar hadisə.
14. <https://science.gov.az/az/news/open/3334>

Daxil oldu: 24.02.25

Qəbul edildi: 04.04.25